

Антономазія як образний засіб вираження авторської мови (на матеріалі роману Шарлотти Бінгхем “The White Marriage”)

Ю. О. Гайденко

Національний технічний університет України “КПІ ім. Ігоря Сікорського”

Paper received 13.07.17; Accepted for publication 20.07.17.

Анотація. У статті розглядається антономазія як образний засіб вираження індивідуально-авторської мови у романі Шарлотти Бінгхем “The White Marriage”. Проаналізовано підходи до визначення антономазії та її приналежності до категорій семантики і стилістики, визначено зв’язок антономазії з мовою та мовленням.

Ключові слова: власне ім’я, загальне ім’я, мовленнєва антономазія, мовна антономазія, образний.

Прагматика художнього твору, насамперед, зорієнтована на формування думки й ставлення читача до описуваних реалій навколишньої дійсності: персонажів, будівель, ландшафтів тощо, які у межах ономастичного простору тексту творяться за допомогою образного стилістичного засобу “антономазія”, що виступає інструментом вираження ідіостилу автора, котрий, створюючи художній твір, не може оминати процес індивідуального добору чи творення власних назв. Однак, не дивлячись на повсюдне використання антономазії як засобу вираження суб’єктивно-оцінного бачення автором створюваної ним нереальної дійсності, зв’язок цього поняття з мовою, мовленням, категоріями семантики та стилістики, а також питання стосовно приналежності антономазії до певної групи стилістичних засобів образності навіть на сучасному етапі розвитку лінгвістики залишається дискусійним.

Мета цієї статті – описати антономазію як мовну і мовленнєву категорію, розглянути її співвідношення з категоріями “мова”, “мовлення” та визначити її роль у вираженні авторської мови (на матеріалі роману Шарлотти Бінгхем “The White Marriage”).

Антономазія – це використання власного імені як загального або навпаки. Відповідно, вона базується на одночасній актуалізації і взаємодії двох типів лексичного значення: називного (власного, ономастологічного) та логіко-предметного (семасіологічного) чи другого і першого.

У сучасному мовознавстві існує три підходи до тлумачення походження антономазії та її місця у корпусі засобів образності. По-перше, її вважають стилістичною фігурою, що ґрунтується на метонімії, зокрема, відзначається подібність антономазії і синекдохи, різновиду метонімічного перенесення, адже “відношення між Цицероном та безліччю ораторів загалом зводиться до відношень між родом і видом” [1, с. 188]. По-друге, її трактують як різновид метафори, бо у разі антономазійного перенесення вторинна номінація базується на реальній або вигаданій подібності двох об’єктів. По-третє, у ній вбачають одночасно похідну метафори та метонімії, спираючись на те, що основою антономазії можуть слугувати як метафоричні, так і метонімічні відношення, взаємодія котрих утворює специфічний різновид вторинних найменувань під назвою метафоронім.

За семантичними особливостями та стилістичною значущістю антономазію поділяють на мовну (лінгвістичну, узуальну) й мовленнєву (стилістичну, індивідуально-авторську, оказіональну), відповідно маючи

на увазі, що перша тяжіє до категорії семантики, а друга – до сфери стилістики.

Мовна антономазія реалізується моделлю «власне ім’я – загальний іменник» та представлена власними іменами, які, перейшовши у розряд загальнозживаних, повністю чи частково втратили зв’язок із власною назвою. У мовній антономазії основним виступає називне значення, у той час як логіко-предметне зумовлюється контекстом і виникає у ньому, де спостерігається повний або частковий перехід від власного до загального імені. Під час такої трансформації значення власної назви, що слугує основою вторинного найменування, втрачає кваліфікацію називного і, демонструючи зв’язок із позначуваною реалією, переходить у площину номінації, а не називання. При цьому асоціативні потенції власного імені, яке інкорпорується в структуру загальної назви, залежать від ступеня її знівельованості: у разі часткового переходу до загальної назви асоціативний зв’язок із власним іменем зберігається, а у разі повного – майже цілковито втрачається.

Мовні антономазійні перенесення із частково знівельованим називним значенням вживаються, передусім, у розмовному мовленні як “своєрідний штамп, що застосовується для характеристики особи ..., реалізуються в структурі предиката, а їх вживання в позиції підмета чи додатка потребує актуалізатора перед власним іменем, наприклад, займенника” [5, с. 176].

Авторська мова Шарлотти Бінгхем представлена як повною, так і частковою мовною антономазією. Мовні одиниці з повністю знівельованим називним значенням та, відповідно, стилістичною значущістю, використовуються автором для позначення номінованих ними реалій навколишньої дійсності, а твірна основа, формально представлена власним іменем, у їх корпусі не ідентифікується. Наприклад,

*“As the train pulled out of the station she stared around her at the other passengers. They were all dressed for travel, their well-worn, belted coats or **mackintoshes** (named for Charles Macintosh, inventor of a waterproof process – доповнено нами Ю. Г.) done up to the neck ... ”* [6, с. 181].

*“There she was, Arietta Staunton, seated in a first-class carriage, eating little **sandwiches** (named for John Montagu, Fourth Earl Sandwich, who was a compulsive gambler and ate slices of cold meat between bread at the gaming table during marathon sessions so as not to get up for a meal – роз’яснення наше Ю. Г.) and cakes, just like someone she might read about in one of her mother’s*

library books ... ” [6, с. 164].

Вторинні найменування мовного типу з частково знівельованим називним значенням використовуються автором у діалогічному мовленні персонажів, виконуючи характерологічну функцію через утворення різних асоціацій, які закріплюються у межах емотивно-конотативного компонента власного імені – твірної основи антономазійного похідного слова. У цьому випадку антономазія виступає прихованим порівнянням й апелює до когнітивного простору читача, котрий, розпізнавши власну назву, змушений вдаватися до індивідуальної інтерпретації закодованих у ній ознак та якостей. При цьому процес особного декодування призводить до виявлення цілого ряду асоціацій із вторинним антономазійним найменуванням, відкриваючи щонайменше декілька з багатьох ознак номінованої реальності. Наприклад,

“Because if it is something or other to do with the post office, he sent you there, after all. It does not take **Sherlock Holmes** or **Dr Watson** to work that one out, does it?” [6, с. 314].

“Supertax is **the Robin Hood** of our era, and while I am no **Sheriff of Nottingham**, and know that we must feed the poor, it seems we are now the poor because of this tax” [6, с. 285].

У сучасній мовознавчій парадигмі розуміння антономазії зводиться до її опису як індивідуально-авторського стилістичного прийому, що спричинило переорієнтацію на дослідження антономазії як категорії мовлення. Мовленнєва антономазія реалізується моделями “загальний іменник / прикметник (або його частина / комбінація) – власне ім’я” відповідно, основою її творення є логіко-предметне значення загальної назви, яке переходить у називне, що виникає в контексті. Цей різновид антономазії зустрічається здебільшого у художніх творах, де імена персонажів набувають особливого значення, адже виконують стилістичну функцію й, виступаючи компонентами єдиної текстової структури, взаємодіють із іншими складовими тексту.

Підкреслюючи стилістичну значущість мовленнєвої антономазії І. Р. Кацба зазначає, що вона “заснована на експліцитному вираженні власним іменем імпліцитно заданого експресивного значення” та фактично виступає стилістично обґрунтованим використанням “значущих імен” [3, с. 6].

Стилістична функція мовленнєвої антономазії полягає в її інакомовно-описовій природі, причому ключового значення набуває саме аспект інакомовлення, адже, на відміну від мовної антономазії, в якій через частотну вживаність власного імені елемент інакомовлення частково або повністю нівелюється, в антономазійному перенесенні мовленнєвого типу загальна назва, яка слугує твірною основою власної, у більшості випадків ідентифікується адресантом, вказуючи на співвіднесеність похідного імені з логіко-предметним компонентом вихідного слова; тому цілком логічним видається твердження про те, що власні імена антономазійного мовленнєвого типу виконують не лише ідентифікаційну, але й інформативну функцію [2, с. 18]. У випадку мовленнєвої антономазії градація асоційованих із власним іменем ознак за шкалою “погано-добре” зумовлюється емоційно-оцінними конота-

ціями, які накладаються на логіко-предметний компонент лексичного значення його твірної основи, представлені загальним найменуванням, що, зокрема, доводиться власними індивідуально-авторськими іменами у романі Шарлотти Бінгхем “The White Marriage”.

Продуктивною у контексті нашого дослідження виступає теза К. Р. Каграманова, згідно з якою типологія антономазії повинна спиратися на відношення, що встановлюються між вихідним іменем об’єкта й створюваним іменем [2, с. 8] та, ґрунтуючись на класифікації дослідника, виділяємо такі типи мовленнєвої антономазії:

– **імена, що говорять (від англ. speaking names)** – це імена, які прямо й недвозначно характеризують персонажів чи вказують на їх морально-етичні якості, психологічні особливості, професію, поведінку, зовнішність тощо [5, с. 177];

– **прізвиська або зменшувально-пестливі імена**, тобто частотне заміщення вихідного імені створюваним. Вони можуть використовуватися частіше вихідного імені, однак заміщення першого останніми повністю неможливе, причому формально-змістова структура таких найменувань диктує їх другорядність, тому в структурі художнього твору вони ідентифікуються адресантом як вторинні навіть за відсутності згадки осногового власного імені, котре у такому випадку імплікується як наявне;

– **власне мовленнєва антономазія**, тобто оказіональне заміщення вихідного імені об’єкта створюваною назвою [2, с. 8].

Характерною ознакою ідіостилю Шарлотти Бінгхем є розгалужена система власних імен, представлена усіма типами мовленнєвої антономазії, що покликані функціонувати в різних комунікативно-прагматичних ситуаціях, вказуючи на багатоманітні параметри мовців.

Група **імен, що говорять** представлена, серед інших, такими лексичними одиницями:

– **Sunny** (від англ. sunny (сонячний); значення імені – of the Sun, filled with sunlight, cheerful, тобто що походить від сонця, наповнений сонячним світлом, життєрадісний) – ім’я головної героїні роману: вісімнадцятирічної провінційної замріяної дівчини. Модель творення імені: “загальний прикметник – власна назва”; ознака покладена в основу імені: внутрішній світ, психологічні характеристики персонажа. Прямий зв’язок імені з легкою вдачею головної героїні прослідковується в авторському та діалогічному мовленні персонажів:

“... yet to **Sunny**, little though there was, and little that she perhaps had, it seemed almost too much. She was that happy” [6, с. 13].

“... I do not know her very well, but as I just said, what I have seen of her is quite simply enchanting. What others have seen of her is quite the same. **Sunny** by name, **Sunny** by nature” [6, с. 299].

– **Gray** (від англ. gray (сірий); значення імені – gray-haired, pleasant, тобто сивий, приємний) – головний герой роману: молодий привабливий заможний холостяк, що користується авторитетом у світських колах і під впливом коханки вирішує отримати спадок через укладення фіктивного шлюбу. Модель творення імені:

перехід від загального прикметника у власне ім'я; ознака-основа імені: внутрішній світ, психологічні характеристики персонажа.

Значення *приємний* власного імені підкріплюється, серед інших, такими уривками роману, котрі складають загальне враження про героя:

“... *Randy Beauchamp, or Gray Wyndham ... being bachelors ... had ... London apartments in Belgravia or Grosvenor Square, flats that were convenient for the clubs, the theatres and restaurants, and all the usual amenities required by unmarried men of undoubted good looks and charm*” [6, с. 34].

“*Everyone wants you at their house parties, Gray, you know that. For that reason it is always so hard to get you. Last week you were with everyone, including the Suffolks, in – where was it?*” [6, с. 39-40].

Прямий зв'язок власного імені з колоронімом *сірий* (*gray, i.e. neither black nor white (тобто ні чорний, ні білий)*) розкривається на рівні тексту:

“*If you are going to suggest I marry someone and then divorce them – then no, I cannot. Divorce may be recognised by the law, the people, the police, whomsoever you care to name, but in the Wyndham family it is unacceptable*” [6, с. 48].

“*Gray walked down the garden path feeling bewildered. Where was Sunny, and what was she doing? Why had the Little Puppy been let off her lead?*” [6, с. 303].

– **Leandra** (від давньогрец. λέων (лев) + ἀνδρός (людина, чоловік) = Λεάνδρος (лев серед людей) [4]) – коханка головного героя: заможна заміжня авторитетна жінка середнього віку. Модель творення імені: словоскладання типу “іменник + іменник”; ознака покладена в основу назви: внутрішній світ, психологічні характеристики персонажа. Інформативно-характерологічна функція імені, зокрема сема *лев серед людей*, розкривається на рівні тексту прямою, невластиво-прямою мовою і різними типами мовлення автора:

“*One glance at her told Sunny that here was a great beauty who knew just what to expect of life, and what was more, the best way to achieve it*” [6, с. 103].

“*Brought up in one foster home after another, always narrowly escaping the amatory attentions of the man of whatever house she had been in, she had learned to look after herself, and in that she had succeeded*” [6, с. 449].

– **Rule** (від англ. rule (правило, директива, вказівка)) – другорядний герой, дворецький Леандри. Модель творення найменування: “загальний іменник – власне ім'я”; ознака-основа назви: внутрішній світ, психологічні особливості персонажа. Вказівка на інформативно-характерологічну функцію імені, а також його зв'язок із логіко-предметним компонентом твірної основи у романі підтверджується безліччю висловлювань. Наприклад:

“*Gray stared at Rule. The butler was wearing his professional servant-as-mandarin expression*” [6, с. 35].

“... *not only did he know his mistress, but he knew his social history ... He would have to keep an eye on the situation upstairs. It might start to get too complicated and affect his position*” [6, с. 168].

– **Mr Arkwright** (від середньоангл. arc (ящик, скриня) + wurhta (майстер, ремісник) = заготівельник скринь, столяр-червонодеревник) – другорядний ге-

рой, механік, власник гаража. Модель творення імені: словоскладання типу “іменник + іменник”; ознака покладена в основу назви – рід діяльності. Інформативно-характерологічне значення власної назви підтверджується, зокрема, таким уривком невластиво-прямої мови автора, викликаючи ряд суб'єктивно-оцінних асоціацій типу “прізвище – будівля – матеріал”, “прізвище – суміжний рід занять”, “прізвище – рід занять предків” та засвідчуючи, що імена, створені автором від загальної назви, належать до категорії прагматики, адже апелюють до апперцепційної бази читача через неповну завершеність смислового плану:

“*Sunny liked the fact that Mr Arkwright still used horsey expressions like 'staying sound' about motor cars ... It was understandable really, since his father, and his grandfather before him, had run the livery stables in the village, until motor cars took over from horses and the stables were turned into a garage*” [6, с. 30].

Характерною ознакою ідіостилію автора виступає творення живого, яскравого образу кімнат через їх уособлення й антономазійне найменування, вихідним пунктом якого є ознака кольору. Наприклад, **The Blue Room** (від англ. blue (синій)):

“*Sunny ... turned right, following Rule down past a bust on a plinth, and so on to the Blue Room, where she found herself stepping into a sea of such blues that she was only too glad that her sprigged muslin dress and jacket were white with small pink flowers picked out, and not blue*” [6, с. 103].

“... *the room, which was always so critical of everyone ... was now telling Leandra that here was not a shabby genteel man standing in its midst, but a man of strength ... In short, to Leandra's astonishment she was finding that Mr Chantry was an extremely attractive man, and not even she, or the Blue Room, could fault him*” [6, с. 155].

Група *прізвищ і зменшувально-пестливих імен* у романі Шарлотти Бінгхем “The White Marriage” складається, серед інших, із таких вторинних найменувань, як:

– **Darlingest** – зменшувально-пестливе ім'я коханки головного героя (Леандри). Спосіб маніфестації основного власного імені: експліцитний; ознака покладена в основу вторинного найменування: суб'єктивне емоційно-оцінне ставлення адресата до позначуваного об'єкта. Призначення: функціонувати у комунікативно-прагматичних ситуаціях “кохання”, “повага” або “зневага”, “роздратування”, причому два останні випадки вживання імені стають можливими в результаті іронічного зміщення емоційно-оцінних конотацій. Наприклад,

“*Darlingest ... I am writing this in some haste as you-know-who, the Little Puppy, may be coming to London. It seems she ... does not wish to stay in her puppy kennel ...*” [6, с. 290].

“*Arietta didn't know why, but her first reaction was panic ... Darlingest's husband was obviously as dead as a nail. What would this mean to Sunny's fiance, Gray? Now darlingest would be free to marry him, what would happen?*” [6, с. 427].

– **The Little Puppy** – прізвище головної героїні роману (Санні). Спосіб вираження основного власного імені: експліцитний; ознака покладена в основу

прізвиська: вік, психологічні особливості персонажа. Призначення: функціонувати у комунікативно-прагматичних ситуаціях “зневага”, “роздратування”, “насмішка”. Наприклад,

“The Little Puppy was not meant to go to London at this stage. She was meant to be a good puppy and stay at sweet little village, living in Rushington with her parents, being good and looking forward to making a marriage of convenience with an older man. She was not meant to be let off her lead” [6, с. 291].

– **The Dutchess of All Gone** – прізвисько крадійки грошей. Спосіб маніфестації основної власної назви: імпліцитний; ознака-основа прізвиська: рід занять. Призначення: функціонувати у комунікативно-прагматичній ситуації “роздратування”.

“... The Duchess of All Gone ... has the lightest fingers of anyone you'll ever know. This must be about the tenth time she has cleaned me out. Oh, the annoyance of it all” [6, с. 345-346].

Група імен, що виступають оказіональним заміщенням вихідного найменування, представляючи **власне мовленнєву антономазію**, репрезентована у романі Шарлотти Бінгхем, серед інших, такими лексичними одиницями:

“When she reappeared in the basement, she looked quite different ... – ‘Good God, Miss Prism is fled, and we

have a Vivien Leigh look-alike in her place” [6, с. 270].

Ознака покладена в основу оказіонального заміщення власного імені: зовнішній вигляд об'єкта найменування. Призначення: функціонувати у комунікативно-прагматичній ситуації “комплімент”.

“So, what is upsetting you so much then? Why the Miss Glum face that you were wearing earlier?” [6, с. 384].

Ознака покладена в основу оказіонального заміщення власного імені: психологічний стан персонажа. Призначення: функціонувати у комунікативно-прагматичній ситуації “з'ясування істини”.

Отже, антономазійне ім'я у художньому творі – це один із засобів творення художнього образу, що виконує інформативну та характерологічну функції, описуючи зовнішні чи внутрішні особливості позначуваної реалії. Вміщуючи значний обсяг латентних, іманентних значень, часткова мовна й (особливо) мовленнєва антономазія є одним із найбільш експресивних образних засобів, адже власні назви у художньому творі є яскравим проявом суб'єктивізму автора-творця, який, обираючи та вигадуючи всі елементи ономастичного простору, відштовхується від цілком визначених комунікативно-прагматичних цілей, що, зокрема, доводиться творчістю Шарлотти Бінгхем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дюбуа Ж. Общая риторика. Пер. с франц. Е.Э. Разлоговой и Б.П. Нарумова / Ж. Дюбуа, М. Эделин и др. – М.: Прогресс, 1986. – 390 с.
2. Каграманов К. Р. Антономасия как средство языковой номинации: семантика и прагматика (на материале англоязычной прессы) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / К. Р. Каграманов // М. – 2007. – 23 с.
3. Кацба И. Р. Формы множественного числа от имен собственных: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Кацба И. Р. – Ростов-н/Д., 1989. – 22 с.
4. Перевод имени: Леандр, Леандер, Леандро, Леандра [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kurufin.ru/html/Translate/Leandr.html>.
5. Стилистика английского языка. / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко – Киев : Головное издательство издательского объединения: “Вища школа”, 1984. – 241 с.
6. Bingham C. The White Marriage / C. Bingham. – London: Bantam Books, 2007. – 480 p.

REFERENCES

1. Dubois J. General Rhetoric. Translated from French by E. E. Razlogova and B. P. Narumov / J. Dubois, M. Edeline a. o. – M.: Progress, 1986. – 390 p.
2. Kagramanov K. R. Antonomasia as a means of speech nomination : semantics and pragmatics (based on English printed press) : extended abstract of dissertation in support of PhD in Philology K. R. Kagramanov // M. – 2007. – 23 p.
3. Katsba I. R. Plural forms of proper names : extended abstract of dissertation in support of PhD in Philology / Katsba I. R. – Rostov-on-Don, 1989. – 22 p.
4. Name translation : Leander, Leandro, Leandra [Electronic resource] – Access mode : <http://kurufin.ru/html/Translate/Leandr.html>
5. English Stylistics. / A. N. Morohovskiy, O. P. Vorob'eva, N. I. Lihosherst, Z. V. Timoshenko – Kiev : Central publishing house of publishing association : “Vishha shkola”, 1984. – 241 p.
6. Bingham C. The White Marriage / C. Bingham. – London: Bantam Books, 2007. – 480 p.

Antonimasia as a figurative means of the author's speech representation (based on Charlotte Bingham's novel “The White Marriage”)

I. O. Gaidenko

Abstract. The article is aimed at antonimasia as a figurative means of the individual author's speech representation based on Charlotte Bingham's novel “The White Marriage”. Approaches to the definition of term “autonomasia” and its affiliation to semantics and stylistics are analysed. The connection of autonomasia with language and speech is identified.

Keywords: common name, proper name, speech autonomasia, language autonomasia, figurative.

Антономазия как образное средство выражения авторской речи (на материале романа Шарлотты Бингхем “The White Marriage”)

Ю. А. Гайденко

Аннотация. В статье рассматривается антономазия как образное средство выражения индивидуально-авторской речи в романе Шарлотты Бингхем “The White Marriage”. Проанализированы подходы к определению антономазии, а также ее принадлежности к категориям семантики и стилистики, определена связь антономазии с языком и речью.

Ключевые слова: имя общее, имя собственное, языковая антономазия, речевая антономазия, образный.